DIGITAL MEDFÖLJNING

NYA VERKTYG FÖR ÖKAT SKYDD, LEGITIMITET
OCH HANDLINGSUTRYMME
FÖR MÄNNISKORÄTTSFÖRSVARARE

KRISTNA FREDS RÖRELSEN

INTERNATIONELL MEDFÖLJNING ÄR VIKTIGARE ÄN NÅGONSIN

År 2020, i skuggan av Covid19-pandemin, såg vi oss tvungna att utveckla nya verktyg för att kunna uppfylla vårt mål inom Fredstjänstprogrammet: att öka skydd, legitimitet och handlingsutrymme för människorättsförsvarare i Colombia, Guatemala och Mexiko.

Här har vi sammanställt våra erfarenheter och tankar så här långt och hoppas kunna inspirera och ge möjlighet till reflektion åt andra, genom att klargöra de möjligheter och begränsningar virtuell medföljning inneburit för oss under Coronapandemin.

Internationell medföljning är en ickevåldsmetod för att påverka en orättvis situation som upprätthålls genom våld och hot. Det gör vi genom våra fyra verktyg: fysisk medföljning, politisk medföljning/ påverkansarbete, strategisk kommunikation och kapacitetsstärkning i ickevåldslig säkerhet och skydd.

Virtuell medföljning innebär att vi ersätter fysisk närvaro med virtuell närvaro eller medföljning på distans och får en liknande effekt.

Krisen har lett till många lärdomar, men det har också varit en orolig och frustrerande period. Pandemins verkningar förvärrar redan mycket allvarliga och dödliga kontexter som grundar sig i en kombination av brist på erkännande av mänskliga rättigheter och bristande respekt för liv.

Sedan oktober 2020 har vi kunnat gradvis återuppta den fysiska medföljningen, men vi kommer att behöva leva med pandemin under en lång tid. I ljuset av det, och av utvecklingen i samhället i stort ser vi att arbetet med digitala verktyg kan komma att fortsätta att spela en viktig roll, också för oss i arbetet med Fredtjänstprogramet.

Lotta Sjöström Becker
Generalsekreterare
Kristna Fredsrörelsen

MINSKADE AVSTÅND OCH DIGITALA KLYFTOR

Det urbana civilsamhället i de länder där vi är verksamma har på ett effektivt sätt anpassat sig till restriktionerna. Plattformar som Jitsi och Zoom möjliggör för många att delta i möten och andra aktiviteter. På det sättet kan vi se en förstärkning av civilsamhället. Digitala verktyg minskar avstånd.

Medföljda vittnar om att de upplever att rättvisa uppnås i högre grad vid virtuella rättegångar. Möjligheten till avstängda videoskärmar utgör ett utökat skydd för domare. Distansarbete har inneburit att de människorättsförsvarare som Kristna Fredsrörelse medföljer vistas ute i mindre utsträckning.

Därför minskar exponeringen för risk i samband med förflyttningar. Generellt sett upplever vi att den risk som fysiska förflyttningar innebär har minskat för de av våra medföljda som verkar i urbana miljöer.

Samtidigt har pandemin synliggjort de digitala klyftorna. Alla kan inte ta del av virtuella mötesplatser. Digitala verktyg kräver bra internetuppkoppling och förmågan att anpassa sig till virtuella metoder. Den stora skillnaden mellan professionella urbana organisationer och gräsrotsorganisationer på landsbygden åskådliggör hur den digitala klyftan rymmer en ålders- och klassdimension.

På samma sätt har den digitala klyftan mellan könen drabbat kvinnor oproportionerligt mycket i pandemins tid. Den medföljda organisationen Sisma Mujer (Colombia) rapporterar att denna brist har hindrat det psykosociala och juridiska stödet till kvinnor i flera av de områden där Kristna Freds är verksamma.

BAKGRUND: CORONAKRISEN I COLOMBIA, GUATEMALA OCH MEXIKO

UPPTRAPPADE KONFLIKTER

Paradoxalt nog har våldet mot människorättsförsvarare ökat i skuggan av pandemin, trots restriktioner och karantäner. Väpnade grupper har utnyttjat situationen för att fortsätta öka sin kontroll över territorier och för att kunna agera friare. Deras väpnade aktioner har ökat, vilket har lett till kränkningar av mänskliga rättigheter, tvångsförflyttningar, hot, mord och söndertrasade samhällsstrukturer.

Polis och militär har tagit tillfället i akt att införa striktare restriktioner, med pandemin som förevändning. Under perioden har det observerats en överdriven användning av undantagstillstånd i Guatemala. Det är en oroande utveckling

FORTS.

som delvis möjliggjorts av coronakrisen. I Colombia pågår en ny våg av massakrer, vilket inte setts på många år, och en förskjutning av maktfördelningen på landsbygden avmattar den avhållande effekt som internationell medföljning annars innebär. I Mexiko har paramilitärer och gerillor trappat upp sina väpnade aktioner.

Digitala attacker har ökat, särskilt i Guatemala och Mexiko. Samtidigt har medvetenheten om digitala attacker, liksom vikten av digital säkerhet, ökat.

MINSKADE STÖDNÄTVERK OCH FÖRVÄRRAD HUMANITÄR KRIS

Organisationer som arbetar med eller är baserade på landsbygden blir mindre synliga och därmed mer utsatta då deras stödnätverk försvagas på grund av den minskade närvaron av internationella och nationella människorättsorganisationer. Civila myndigheter och civilsamhällesorganisationer som inte längre finns på plats, eller i mindre utsträckning, och som istället koncentrerar sig på ett virtuellt arbete, har färre möjligheter att dokumentera och synliggöra människorättsförsvararens situation. De kan inte heller med egna ögon observera vad som händer.

I många rurala områden är den humanitära situationen allvarlig på grund av pandemin och det har lett till en förändrad social situation. Samhällenas fokus har varit att överleva dag för dag och hälsonödläget har prioriterats framför tillgång till andra rättigheter. Handlingsutrymmet för människorättsförsvarare har minskat.

ÖKAD MISSTRO

I samtliga länder där Fredstjänst verkar finns det grupper i befolkningen som förnekar att det finns en pandemi (Covid-19 ses t.ex. som ett påhitt från staten för att kunna fortsätta förtrycka och döda människor). Även bland de som erkänner att det pågår en pandemi upplevs restriktionerna av rörelsefriheten som överdrivna och att de istället för att bidra till bättre hälsa leder till ökat förtryck, trakasserier och kontroll.

Oberoende av synen på restriktionerna kunde Kristna Fredsrörelsens åtgärder för att inte sprida smitta och beslutet att under en avgränsad tid inte göra fysiska medföljningar leda till känslan av att Kristna Fredsrörelsen övergav de medföljda organisationerna. På så vis påverkades relationen till de medföljda. Här är det på sin plats att påpeka den förestående risken att pekas ut eller i värsta fall kriminaliseras om vi som organisation inte skulle hörsamma restriktioner som syftar till att främja folkhälsan.

FORTS.

Ett virtuellt arbetssätt försvårar kommunikationen och försvagar eller komplicerar sociala relationer (det går inte att se ansikten, uttryck, kroppsspråk, etc.). Det blir svårare att göra nödvändiga analyser och att förstå hur saker och ting verkligen ligger till. Det innebär också en högre risk för missförstånd. Eftersom det ibland saknas tilltro till säkerheten på de virtuella mötesplattformerna innebär det också en minskning av den mängd information vi får från organisationerna. Risker relaterade till digital säkerhet ökar under pandemin eftersom många möten och andra forum är virtuella.

KARANTÄN UTGÖR EN RISK I SIG

Människorättsförsvarare som ansvarar för omvårdnaden av andra personer (barn eller äldre) får svårare att utföra sitt arbete. Detta gäller särskilt kvinnliga människorättsförsvarare. Våld i hemmet och i nära relationer har ökat markant under karantänerna när människor har varit instängda i sina hem. För kvinnliga människorättsförsvarare har sysslorna i hemmet ökat, och till det vanliga omhändertagandet av familjen läggs alla hygienrutiner som blivit nödvändiga för att förebygga spridning av viruset.

Pandemin har försämrat den psykosociala hälsan och lett till att många människorättsförsvarare känner sig mer ensamma och utsatta. Detta gäller särskilt kvinnor och HBTQI-personer, vilket påverkar deras upplevda säkerhet. Det psykosociala stöd som vanligtvis finns i mötet med vänner och kollegor går förlorat. Detta gäller även för kontakterna med Kristna Fredsrörelsen, även om vi har ansträngt oss mycket för att ha ett fortsatt kollegialt stöd genom virtuella möten.

Karantän i hemmen har också gjort det lättare att lokalisera människorättsförsvarare vilket ökar den risk de utsätts för. Människorättsförsvarare har attackerats i sina hem (dock ingen av Kristna Fredsrörelsens medföljda).

HUR FUNGERAR VIRTUELL MEDFÖLJNING?

Den virtuella medföljningen har gjort frågan om hur vi kan stärka holistiska arbetssätt och samverkan mellan olika delar i metoden än mer central. Í virtuell medföljning blir samverkan, särskilt den mellan fysisk och politisk medföljning/ påverkansarbete, än mer avgörande för att uppnå en liknande effekt som under vanliga förhållanden. Nedan följer en beskrivning av de anpassningar som gjorts för varje del av metoden för internationell medföljning.

FYSISK MEDFÖLJNING, FYSISK OBSERVATION OCH VERIFIERINGSUPPDRAG

Syftet med fysisk medföljning är att skapa en avhållande effekt i stunden och på lång sikt. Fysisk medföljning verkar också genom att uppvisa internationellt stöd och solidaritet, vilket ger legitimitet åt de medföljda. Den för också med sig också viktiga tillfällen för informationsinsamling och fördjupad kunskap om de aktuella konflikterna, dess aktörer och vad som händer i de områden där vi arbetar. Det är i sin tur information som är viktig för vårt politiska påverkansarbete, kommunikation och kompetens-utveckling. Fysisk medföljning när på det här sättet de andra delarna av metoden.

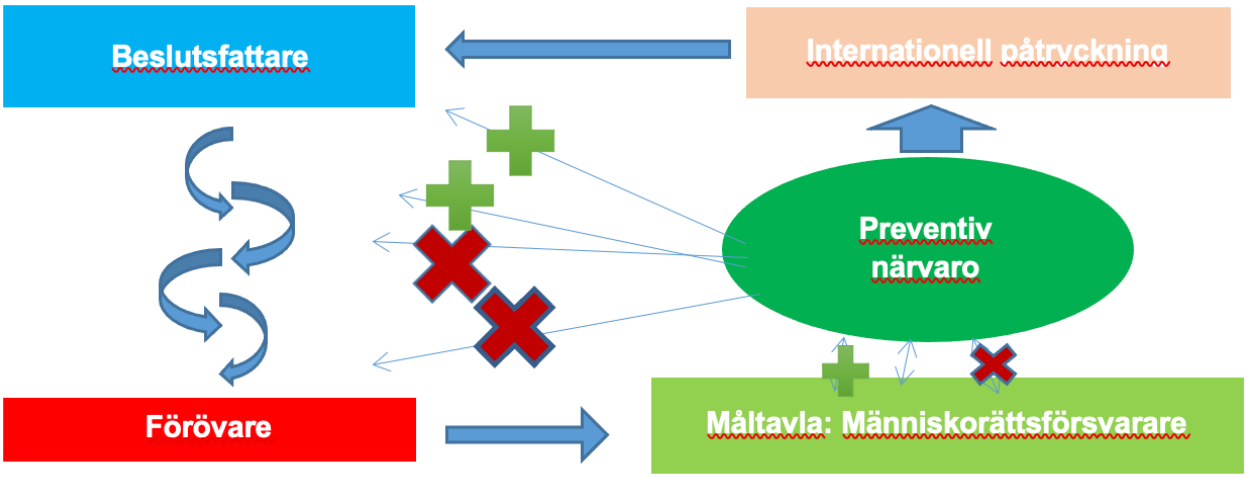
Vi har sett flera exempel på hur vi kan ha en preventiv närvaro även med hjälp av virtuella medel. Till exempel har vi medföljt rättegångar och möten med myndigheter med hjälp av verktyg som Facetime, de gånger det har varit möjligt att närvara virtuellt, vilket har haft en avhållande effekt. För att få den effekten, krävs det emellertid att vissa förutsättningar är uppfyllda:

Fredsobservatörerna måste ha möjlighet att presentera sig och synliggöra sin närvaro. Dessutom bör antalet deltagare på mötet inte vara för högt, för att det ska vara möjligt att förstå och uppmärksamma Kristna Fredsrörelsens mandat och närvaro.

Enligt vår erfarenhet har vår närvaro störst effekt i möten med civila myndigheter.

Samtidigt ser vi begränsningar med de virtuella verktygen. Den avhållande effekten blir mindre tydlig i relation till förövare i landsbygd och avlägsna områden. När det inte är fråga om aktiviteter i stängda/privata utrymmen, som möten och rättegångar, är det svårare att synliggöra vår närvaro. Vi har diskuterat möjligheten att de medföljda bär kännetecken med Kristna Fredsrörelsens logga för att synliggöra vårt stöd, men vi har kommit fram till att det finns fler risker än fördelar med det.

Den här illustrationen visar hur den avhållande effekten genom fysisk medföljning fungerar:

När vi inte kan resa och vara fysiskt närvarande i fält finns det en risk att möjligheten att skapa en avhållande effekt minskar gentemot beslutsfattare och förövare längre ner i beslutskedjan som inte ser oss närvara fysiskt. Effekten blir ännu mindre gentemot illegala aktörer, särskilt eftersom deras hierarkier och beslutskedjor inte är så effektiva.

Vid virtuella medföljningar på möten presenteras vi vanligtvis i början av mötet. De som ansluter sent till mötet går därför miste om informationen. Å andra sidan har vår kontakt med beslutsfattare högre upp i hierarkin ökat i och med övergången till det digitala. Vi brukar vanligtvis inte stöta på dem under fysiska medföljningar (dem kommer vi framförallt i kontakt med i vårt politiska påverkansarbete eller vid politiska medföljningar).

Under karantänperioder har vi kunnat bibehålla nära relationer genom telefonsamtal och virtuella möten, vilket har möjliggjort att ge stöd och visa solidaritet med de personer eller organisationer vi medföljer. Den här typen av uppföljning gjorde vi även innan pandemin, men nu har den ökat i och med att det inte är möjligt att träffas fysiskt. Det finns dock skillnader mellan medföljda i urbana och rurala kontexter. De aktörer (ofta urbana) som det har varit möjligt att hålla kontakten med virtuellt har vi kunnat stärka relationen till, eftersom det genom blivit möjligt att hålla tätare och mer systematisk kontakt, trots geografiska avstånd.

Aktörer på landsbygden saknar ofta tillräckligt bra internetuppkoppling eller täckning. Dessutom saknar de ofta digitala verktyg som möjliggör säker kommunikation. En del har inte heller resurser för att fylla på med kontantkort eftersom Coronakrisen på många platser också har inneburit en humanitär och ekonomisk kris. I viss grad har vi kunnat bidra med kunskap och ibland även verktyg för att förbättra den digitala säkerheten, men det finns också hinder som vi inte kan överbrygga, till exempel tillgången till internetuppkoppling i de områden där de medföljda arbetar. Trots alla dessa olägenheter uttrycker de medföljda att det är betydelsefull för dem att veta att vi fortfarande befinner oss i landet: de känner stöd. Om vi hade lämnat landet hade det inte varit samma sak.

Den delen av fysisk medföljning som består av att samla in information och med våra egna ögon se vad som händer i fält går förlorad vid virtuell medföljning. Möjligheten att kontrastera information från de medföljda med våra egna erfarenheter är mycket värdefull i vårt arbete och svår att ersätta. Ibland, även när det finns säkra digitala kommunikationsvägar, vill de medföljda inte dela med sig av information på samma sätt som om vi hade mötts ansikte mot ansikte. Det betyder att pandemin har inneburit att även arbetet med kontextanalys försvårats.

POLITISK MEDFÖLJNING

Syftet med Kristna Fredsrörelsens politiska medföljning, även kallat politiskt påverkansarbete, är att se till att myndigheter, organisationer och även företag är medvetna om vår medföljning och om hoten mot dem vi medföljer. Vår ambition är att bidra till en politisk vilja att agera för att skydda människorättsförsvarare, särskilt våra medföljda, och att bidra till en ökad politisk kostnad för att inte agera.

Den politiska medföljningen skapar en långsiktig skyddande effekt, även när vi inte är fysiskt närvarande, och är därför mer hållbar än fysisk medföljning. Möjligheten att komma i kontakt med och påverka beslutsfattare på hög nivå i beslutskedjan har inte försvunnit under pandemin. Tvärtom kan vi konstatera att många civila myndigheter varit mer tillgängliga under pandemin än innan. I början av pandemin var det svårt att få tillgång till myndigheterna, eftersom alla försökte hantera krisen och hitta nya sätt att arbeta. Men med tiden och tack vare att virtuella möten har blivit det normala, är det nu enklare att boka in ett möte med myndigheter än det var innan pandemin. Än viktigare är att vi har också noterat att de agerar mer i linje med våra förfrågningar.

Möjligheten för medföljda att ta hjälp av Kristna Fredsrörelsen vid mötesdeltaganden med myndigheter beror på vilken aktör det gäller. För medföljda i städer och tätorter, med god tillgång till internet och digital säkerhet är det lättare nu än innan pandemin. Men på samma sätt som vid fysisk medföljning finns det uppenbara svårigheter för medföljda i rurala områden att delta.

En utmaning som vi har identifierat är att myndigheterna ibland föreslår en digital plattform som inte uppfyller tillräckliga säkerhetskrav, som till exempel Zoom eller Teams. Det kan då vara svårt eller känsligt att föreslå en annan plattform än den som myndigheten brukar använda.

STRATEGISK KOMMUNIKATION

Medföljning genom strategisk kommunikation har som generellt mål att bidra till skyddet för människorättsförsvarare, särskilt Kristna Fredsrörelsens medföljda, genom vårt offentliga erkännande av dem som människorättsförsvarare.

Kommunikation är det arbetsområde som har påverkats minst av pandemin, och det har därför blivit ett ännu viktigare verktyg än tidigare. I programländerna har fokus legat på att synliggöra medföljningen i sociala medier och att producera nyhetsbrev och annat informationsmaterial

Det har gjorts öppna digitala presentationer. Så lanserades till exempel vår samarbetsorganisation i Guatemalas, Acoguates*, årsrapport. På så vis synliggjorde vi vår närvaro i landet och delade samtidigt information om de medföljdas arbete, kränkningar av mänskliga rättigheter och framsteg i uppfyllande av åtaganden. Trots att vi inte har genomfört fysiska resor har dessa insatser stärkt vårt politiska påverkansarbete.

Ett offentligt erkännande av en specifik människorättsförsvarare är inte alltid lämpligt. Det är viktigt att fördjupa analysen av när och var ett offentligt erkännande bidrar till skydd och såklart även vara lyhörd för vad den medföljda personen eller organisationen vill. Ett större fokus på digitala plattformar kan innebära en ökning av digitala hot och smutskastning – även om det inte alltid är så. Det finns inga generella regler kring balansen mellan synliggörande och risker. Det måste hela tiden utvärderas, i samstämmighet med de medföljda.

DET SOM INTE RAPPORTERAS OCH SYNLIGGÖRS KAN PASSERA FÖRBI OBEMÄRKT, SOM OM DET ALDRIG INTRÄFFAT. DET FINNS ETT SAMBAND MELLAN ATT BERÄTTA VAD SOM HÄNDER OCH ATT UNDERSTRYKA ATT VI INTE ÄR LIKGILTIGA INFÖR DET, OCH DET KAN SAMTIDIGT ÖKA SKYDDET.

ETT EXEMPEL PÅ STRATEGISK KOMMUNIKATION UNDER PANDEMIN:

"I coronatider är det viktigt att fortsätta försvara de mänskliga rättigheterna. Kristna Fredsrörelsen (SweFOR) medföljer, bland annat, det modiga arbete som prästen Padre Marcelo och rörelsen ”El Pueblo Creyente” från Simojovel utför."

[Exemplet är taget från SweFOR Mexikos Sociala medier-kanaler]

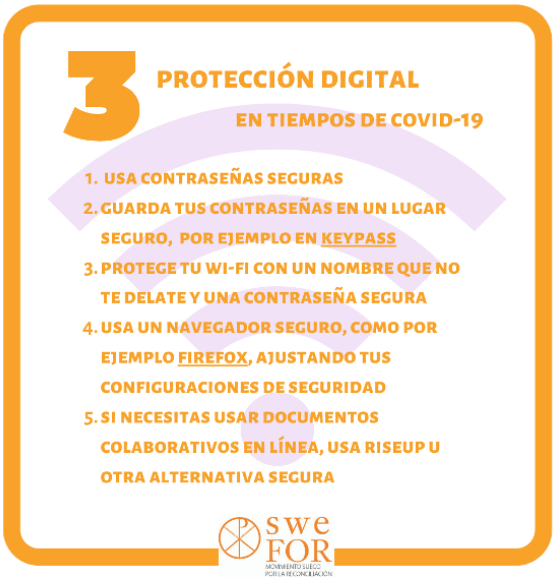
KAPACITETSSTÄRKNING I ICKEVÅLDSLIGA, DIFFERENTIERADE OCH KOLLEKTIVA SKYDDS- OCH SÄKERHETSSTRATEGIER

De hotade människorättsförsvararna är själva de viktigaste aktörerna i arbetet för att stärka sin egen säkerhet och skyddsförmåga. Därför arbetar Kristna Fredsrörelsen med stärkande av skyddsstrategier för medföljda och andra allierade organisationer.

Före pandemin bestod det här arbetsområdet främst av utbildningsprocesser i form av workshops med fysisk närvaro (även om det också gjordes uppföljning virtuellt). Sedan pandemin startade har det gjorts ett omfattande arbete för att anpassa pedagogiken till digitala arbetssätt för att möjliggöra workshops utan att fysiska träffar. Det har varit en viktig omställning med många lärdomar. Till exempel har vi skapat korta filmer som deltagarna kan se på förhand i sin egen takt, när de har tillgång till bra internetuppkoppling, och som sedan kan diskuteras vid utbildningstillfället.

Det har varit stor efterfrågan på utbildningar inom digital säkerhet och hur man de tänka angående skydd i relation till distansarbete. De virtuella utbildningarna och uppföljningen har fungerat väldigt bra, men med samma begränsningar som har beskrivits gällande de andra arbetsområdena. Med urbana organisationer som kunnat anpassa sig till ett virtuellt arbete har det fungerat bra, men med aktörer på landsbygden är det inte lika enkelt. Det virtuella arbetssättet har samtidigt möjliggjort att arbeta med nya organisationer. För vissa nätverk av organisationer med vilka det tidigare har varit svårt att hitta ett lämpligt tillfälle för en workshop, har ett virtuellt format gjort det lättare att genomföra utbildningar.

En fördel under pandemin har varit att det har funnits mer tid till uppföljning med organisationerna eftersom tiden vi lägger på resor har minskat. Vi har bland annat kunnat skicka veckobrev om säkerhet till de som deltagit i utbildningarna, något som inte gjordes förut. Nedan kan ni se ett exempel från Mexiko på hur vi sprider allmänna råd om säkerhet på sociala medier:

DIGITAL SÄKERHET I CORONATIDER

1. Använd säkra lösenord
2. Spara dina lösenord på en säker plats, till exempel i Keypass
3. Skydda ditt wi-fi med ett namn som inte avslöjar dig och med ett säkert lösenord
4. Använd en säker sökmotor, till exempel Firefox, och justera dina säkerhetsinställningar
5. Om du måste dela dokument online, använd Riseup eller något annat säkert alternativ

BIBEHÅLLEN FYSISK NÄRVARO ÄR NÖDVÄNDIG

Slutsats. Under pandemin har vi bibehållit fysisk närvaro i Colombia, Guatemala och Mexiko, vilket har varit viktigt. Trots att vi inte har kunnat åka ut i fält har den fysiska närheten ökat möjligheterna att skapa effekt genom virtuellt arbete.

Det finns många möjligheter med virtuell medföljning: avstånd blir kortare, det finns möjlighet att delta utan långa resor och det innebär färre risker för Kristna Fredsrörelsens personal. Digital medföljning gör det möjligt att etablera nya relationer med aktörer som det tidigare varit svårt att etablera en relation till.

Men det virtuella kan ändå inte ersätta fysisk närvaro, som är en grundläggande del av internationell medföljning som metod. Under en begränsad tid är det möjligt att arbeta enbart virtuellt, men för att skapa relationer som präglas av förtroende och bibehålla kontakten med aktörer som inte har god tillgång till internet, få information till kontext- och säkerhetsanalys och för att ha en avhållande effekt även på icke-statliga aktörer är den fysiska närvaron fundamental.

Eftersom den omedelbara och den långsiktiga avhållande effekten kompletterar varandra, och det virtuella arbetet kräver särskilda omständigheter för att kunna leda till omedelbar avhållande effekt, så påverkas även den långsiktigt avhållande effekten negativt. Därför är virtuell medföljning inte optimal på lång sikt.

Internationell medföljning har en inneboende svaghet vad gäller att effektivt påverka icke-statliga aktörer (gerilla, paramilitärer, företag, etc.). Den maktförskjutning på landsbygden som kunnat observeras i till exempel Colombia, till fördel för utomstatliga aktörer urholkar ytterligare möjligheterna till ett virtuellt arbetssätt.

KRISTNA FREDS RÖRELSEN

NÄMNDA ORGANISATIONER:

*Sisma Mujer är en colombiansk organisation med feministisk agenda, som arbetar med kvinnor som utsätts för våld och diskriminering på grund av sin könstillhörighet, i den privata och offentliga sfären och i den väpnade konflikten.

* Samarbetsprojektet ACOGUATE erbjuder internationell ledsagning till personer eller organisationer inom Guatemalas sociala rörelse och människorättsrörelse, som riskerar att utsättas för risker på grund av sitt arbete mot straffrihet och för ett demokratiskt och mångkulturellt samhälle som bygger på social rättvisa och respekt för mänskliga rättigheter.

Kristna Fredsrörelsen Gustavslundsvägen 18, Alviks torg, Stockholm | www.krf.se